

SŁOWNIK POJĘĆ

Drodzy Rodzice!

Z uwagi na fakt używania często fachowej terminologii w wydawanych przez Poradnię opiniach i orzeczeniach zamieszczamy „Słownik pojęć”, który mamy nadzieję ułatwi Państwu ich pełne zrozumienie

ADD – zaburzenie koncentracji uwagi, bez nadpobudliwości ruchowej i impulsywności, które występują przy ADHD.

ADHD – zespół zaburzeń koncentracji uwagi, impulsywności i nadruchliwości; zaburzenie psychiczne okresu dzieciństwa, prowadzące do istotnego upośledzenia funkcjonowania oraz zwiększające ryzyko wystąpienia innych zaburzeń psychicznych, takich jak zaburzenia zachowania i nadużywanie substancji psychoaktywnych; dla postawienia prawidłowego rozpoznania wymagane jest, aby objawy występowały przed 7 rokiem życia w co najmniej dwóch środowiskach (np. szkoła-dom).

AFAZJA – częściowe lub całkowite zaburzenie mechanizmów programujących czynności mowy u człowieka, który uprzednio je opanował, spowodowane organicznym uszkodzeniem odpowiednich struktur mózgowych; może dotyczyć rozumienia lub mówienia albo rozumienia i mówienia.

AGNOZJA – upośledzenie lub utrata zdolności rozpoznawania bodźców, zjawisk i przedmiotów na skutek nieprawidłowego pojmowania i przetwarzania wrażeń, odbieranych za pośrednictwem któregoś ze zmysłów, przy braku uszkodzeń organicznych tych zmysłów; może być: czuciowa, słuchowa lub wzrokowa.

AGRAMATYZMY – budowanie wypowiedzi z samych symboli (słów), bez użycia reguł gramatycznych.

ALALIA – zaburzenie rozwoju mowy, powstałe w wyniku uszkodzenia struktur korowych mózgu przed opanowaniem mowy u dziecka, które ma prawidłowy rozwój psychomotoryczny, dobrą ruchomość narządów mowy i nie ma uszkodzenia słuchu.

ANALIZA GŁOSKOWA I SYLABOWA – umiejętność rozkładania słów na głoski i na sylaby.

ANALIZA I SYNTEZA – ogół czynności dokonywania rozkładu całości na poszczególne elementy składowe oraz scalania tych elementów w całość.

ANALIZATOR – neurofizjologiczna struktura, której zadaniem jest odbiór, analiza oraz przekształcanie na wrażenia zmysłowe różnorodnych bodźców działających na organizm, pochodzących ze środowiska zewnętrznego lub wewnętrznego.

ANALIZATOR KINESTETYCZNO-RUCHOWY – odbiera z powierzchni skóry, mięśni i ścięgien bodźce nerwowe, które informują o położeniu ciała, ruchach kończyn, dotyku, ucisku i innych doznaniach płynących z ciała.

ANALIZATOR SŁUCHOWY – służy do odbioru, organizacji i zapamiętywania bodźców słuchowych, w tym dźwięków mowy.

ANALIZATOR WZROKOWY – odpowiada za percepcję, czyli odbiór, analizę i interpretację informacji wizualnych.

ANARTRIA – brak rozwoju mowy lub utrata wcześniej nabytych umiejętności artykulacji na skutek uszkodzenia układu pozapiramidowego, ośrodków pnia mózgu i dróg nerwowych unerwiających narząd mowy; mowa jest bełkotliwa, niezrozumiała.

ANKYLOGLOSJA – skrócenie (niedorozwój) wędzidełka podjęzykowego; utrudnia funkcje jedzeniowe, pionizację języka i realizację niektórych głosek.

APARAT SŁUCHOWY – urządzenie elektroniczne, które może znacznie zrekompensować ubytek słuchu, ale nie przywróci normalnej zdolności słyszenia; aparat analogowy odbiera wszystkie dźwięki z otoczenia w równym stopniu, również hałas, zniekształcenia i zakłócenia; aparat cyfrowy może efektywnie eliminować hałas i wzmacniać mowę; daje dobre możliwości ilościowego odbioru mowy, pozwala słyszeć wyraźniej, jednak nie zawsze umożliwia rozumienie mowy; konieczna jest specjalistyczna terapia.

APRAKSJA – niezdolność do wykonywania złożonych i wcześniej wyuczonych precyzyjnych i zamierzonych ruchów czy gestów, przy czym nie występują tu zaburzenia koordynacji ruchowej, osłabienie siły mięśniowej czy zaburzenia czucia.

ARTYKULACJA – układ i ruchy narządów mowy (wiązań głosowych, podniebienia, języka, zębów, warg) przy wypowiedaniu głosek.

ASTYGMATYZM – wada wzroku polegająca na zniekształceniu widzenia, wskutek niedokładnie kulistej powierzchni rogówki lub soczewki oka; jeżeli promień krzywizny rogówki oka w płaszczyźnie pionowej jest inny niż w płaszczyźnie poziomej, to promienie świetlne padające na różne części rogówki załamywane są w różnym stopniu, co powoduje, że widziany obraz jest nieostry.

AUDIOGRAM TONALNY – graficzne przedstawienie badania słuchu, które polega na określeniu słyszenia progowego tonów czystych w zakresie częstotliwości od 125 Hz do 10000 Hz, dla każdego ucha oddzielnie.

AUTYZM – całościowe zaburzenie rozwojowe, mające swój początek przed 3 r.ż; charakteryzują go współwystępujące trzy grupy cech: upośledzenie funkcjonowania społecznego, zaburzenia komunikacji oraz ograniczony i powtarzający się wzorzec aktywności.

BADANIA PRZESIEWOWE – badania przeprowadzane wśród osób, które nie mają jawnych objawów trudności rozwojowych, w celu ich wykrycia i wczesnej stymulacji.

BLINDYZMY – specyficzne formy aktywności występujące najczęściej u niewidomych lub głęboko niedowidzących, polegające na uciskaniu gałek ocznych, kręceniu się w kółko lub podskakiwaniu, co ma na celu zwolnienie napięcia nerwowego.

BŁĘDY FLEKSYJNE – błędy językowe popełniane w odmianie wyrazów w mowie lub w pisowni.

BŁĘDY FONETYCZNE – nieuzasadnione odejście od normy w zakresie wymowy lub akcentowania wyrazów czy artykulacji głosek.

BŁĘDY INTERPUNKCYJNE – błędy w pisowni polegające na nieodpowiednim użyciu lub pominięciu znaków przestankowych.

BŁĘDY KLASYCZNE – najczęściej popełniane błędy ortograficzne, polegające na myleniu liter o zamiennym zastosowaniu, np.: u-ó, rz-ż, ch-h.

BŁĘDY ORTOGRAFICZNE – błędy polegające na pisaniu wyrazów lub wyrażeń w sposób niezgodny z obowiązującą normą ortograficzną, utrwaloną w zasadach pisowni.

BŁĘDY SEMANTYCZNE, znaczeniowe, leksykalne, słownikowe – błędy językowe w mowie lub w pisowni polegające m.in. na: nieprawidłowym zastosowaniu znaczenia wyrazu w danym kontekście, myleniu wyrazów podobnych brzmieniowo.

BŁĘDY SPECYFICZNE – błędy charakterystyczne dla dysleksji rozwojowej, symptomatyczne dla różnych przyczyn ich powstania, zależnie od tego, jaka funkcja rozwija się nieprawidłowo; występują przy zaburzeniach funkcji wzrokowych, słuchowo-językowych, deficytach rozwoju funkcji ruchowych, zakłóceniach lateralizacji, zaburzeniach orientacji.

BŁĘDY STYLISTYCZNE – błędy polegające na nieodpowiednim doborze słownictwa i środków stylistycznych pod względem treści lub formy.

BŁĘDY SYNTAKTYCZNE, składniowe – błędy językowe popełniane w budowie zdań, polegają na niewłaściwym łączeniu wyrazów w związkach międzywyrazowych.

BRAK DOJRZAŁOŚCI SZKOLNEJ – nieosiągnięcie przez dziecko, mające rozpocząć naukę w szkole, takiego poziomu rozwoju intelektualnego, emocjonalnego i społecznego, jaki jest niezbędny do sprostania wymaganiom stawianym przez szkołę.

CAŁOŚCIOWE ZABURZENIA ROZWOJOWE – grupa zaburzeń, która charakteryzuje się jakościowymi nieprawidłowościami interakcji społecznych i wzorców porozumiewania się oraz ograniczonym, stereotypowym, powtarzającym się repertuarem zainteresowań i aktywności; należy do nich m.in. autyzm i zespół Aspergera.

CENTRALNE ZABURZENIA PRZETWARZANIA SŁUCHOWEGO – zaburzenie pracy zmysłu słuchu wynikające z nieprawidłowości na poziomie centralnego układu nerwowego, obejmuje zaburzenia m.in.: lokalizacji źródła dźwięku, różnicowania dźwięków, analizy i integracji czasowej oraz porządkowania dźwięków; powoduje problemy w nauce, także czytania i pisanie.

DAKTYLOGRAFIA – „mowa palcowa”, w której każdej literze, znakowi dwuliterowemu lub liczbie odpowiada określony układ palców jednej lub obydwu dłoni.

DEFICYTY ROZWOJOWE, dysfunkcje – obniżona sprawność niektórych funkcji psychomotorycznych w stosunku do wieku dziecka; deficyty parcjalne obejmują większy

obszar czynności, na przykład motoryki lub mowy; deficyty fragmentaryczne obejmują mniejszy obszar czynności, na przykład tylko motoryki rąk lub tylko mowy czynnej.

DEFICYTY SPRZĘŻONE – deficyty, dysfunkcje występujące równocześnie w różnych obszarach rozwojowych, często jedne są konsekwencją innych.

DEFORMACJA, zniekształcenie – nieprawidłowa realizacja głosek, wymowa niezgodna z prawidłami fonetyki języka polskiego.

DIAGNOZA FUNKCJONALNA – ma na celu określenie poziomu funkcjonowania dziecka w poszczególnych sferach w odniesieniu do wieku rozwojowego, określa mocne i słabe strony dziecka, wskazuje potencjał rozwojowy oraz deficyty; jest używana przede wszystkim do diagnozy dzieci z podejrzeniem całościowych zaburzeń rozwojowych.

DIAGNOZA LOGOPEDYCZNA – badanie logopedyczne, którego celem jest potwierdzenie bądź wykluczenie istnienia zjawisk logopedycznych oraz przewidywanie ich tendencji rozwojowych na podstawie objawów, przyczyn i mechanizmów powstawania.

DIAGNOZA PEDAGOGICZNA – badanie pedagogiczne, które ma na celu sprawdzanie i ocenę stanu osiągnięć ucznia, wyjaśnienie przyczyn tego stanu oraz przewidywanie rozwoju osiągnięć.

DIAGNOZA PSYCHOLOGICZNA – badanie psychologiczne, będące opisem i interpretacją mechanizmów funkcjonowania określonej osoby; dokonuje się jej za pomocą dobranych indywidualnie do przypadku narzędzi psychologicznych; przedmiotem diagnozy może być całość funkcjonowania psychicznego (np. osobowość, inteligencja) lub jakiś jego element (np. gotowość szkolna).

DOJRZAŁOŚĆ SZKOLNA, gotowość szkolna – poziom rozwoju umysłowego, emocjonalno-społecznego i fizycznego, którego osiągnięcie pozwala dziecku na skuteczne podjęcie nauki w szkole i przyswajanie wiedzy, gotowość do podjęcia nowych zadań, zdolność przystosowania się do nieznanego środowiska oraz ogólnie zmienionej sytuacji życiowej.

DOSTOSOWANIE EGZAMINÓW ZEWNĘTRZNYCH (sprawdzianu, egzaminu gimnazjalnego, zawodowego, maturalnego) – dostosowanie warunków i form przeprowadzania egzaminów odpowiednio do potrzeb uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi; przyznawane uczniowi przez dyrektora szkoły na wniosek rodziców, opiekunów lub pełnoletniego ucznia posiadającego odpowiednie orzeczenie, opinię, zaświadczenie lekarskie lub opinię Rady Pedagogicznej, w ramach dopuszczalnych sposobów zawartych w Komunikatach dyrektora CKE.

DOSTOSOWANIE WYMAGAŃ – indywidualizowanie metod, form i środków nauczania, systemu wymagań i oceniania lub opracowanie indywidualnego programu, dostosowanego do indywidualnych potrzeb i możliwości ucznia, czyli jego mocnych stron i deficytów; dotyczy uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

DYSARTRIA – zaburzenie mowy wynikające z uszkodzenia ośrodków i dróg unerwiających narządy mowy, co powoduje zaburzenia napięcia, kontroli i koordynacji czynności mięśni oddechowych, fonacyjnych i artykulacyjnych oraz częściowe upośledzenie czynności mowy;

zaburzeniu ulega aspekt fonetyczny i ekspresja mowy; lżejsza postać anartrii, najczęściej występuje przy MPD.

DYSFAGIA – zaburzenie połykania, które może wpływać na złą motorykę narządów artykulacyjnych, wady zgryzu i wady wymowy.

DYSFAZJA – zaburzenie rozwoju mowy spowodowane zakłóceniem czynności ośrodkowego układu nerwowego; może dotyczyć rozumienia lub mówienia albo rozumienia i mówienia.

DYSFONIA – zaburzenie głosu dotyczące: częstotliwości, poziomu głośności, czasu trwania i barwy; może być organiczna lub czynnościowa.

DYSGŁOSJA – zaburzenie artykulacji spowodowane nieprawidłową budową lub uszkodzeniem narządów mowy: warg, języka, zgryzu, podniebienia miękkiego lub twardego.

DYSGRAFIA – trudności w opanowaniu poprawnej formy graficznej pisma wynikające z zaburzeń funkcji percepcyjno-motorycznych: motoryki rąk, funkcji wzrokowych i koordynacji wzrokowo-ruchowej.

DYSGRAMATYZM – budowanie wypowiedzi z użyciem błędnych form gramatycznych lub ich pomijanie, tworzenie niepełnych wyrazów lub zdań, pomijanie części zdań.

DYSKALKULIA – specyficzne trudności w uczeniu się matematyki; brak adekwatnego do wieku poziomu biegłości w procesach matematycznych pomimo inteligencji w normie, sprzyjających warunków edukacyjnych, braku zaburzeń emocjonalnych i odpowiedniego poziomu motywacji do nauki.

DYSLALIA – wada wymowy; nieprawidłowa realizacja przyjętej normy fonetycznej, może dotyczyć jednej głoski (dyslalia jednoraka) lub wielu głosek (dyslalia wieloraka).

DYSLALIA AUDIOGENNA – zaburzenie artykulacji spowodowane wadą słuchu, najczęściej: nosowanie, mowa bezdźwięczna, zaburzenie wymowy niektórych głosek (gł. dentalizowanych).

DYSLALIA CAŁKOWITA, belkot – wadliwa realizacja głosek w obrębie kilku sfer artykulacyjnych; wypowiedzi są niezrozumiałe, realizowane głównie za pomocą elementów prozodycznych mowy (rytm, melodia, akcent); obejmuje ok. 70% systemu fonetycznego.

DYSLALIA SPRZĘŻONA – zaburzenia artykulacyjne sprzężone z innymi deficytami rozwojowymi.

DYSLEKSJA – specyficzne trudności w nauce czytania, którym często towarzyszą trudności w pisaniu.

DYSLEKSJA ROZWOJOWA – zespół specyficznych trudności w czytaniu i pisaniu; w ramach tego syndromu wyróżnia się trzy węższe terminy: dysleksja, dysortografia, dysgrafia; określenie „rozwojowa” oznacza, że trudności ujawniają się od początku nauki szkolnej; specyficzne trudności w opanowaniu czytania i pisania są konsekwencją zaburzeń funkcji percepcyjno-motorycznych i ich integracji (funkcje językowe, spostrzeganie, motoryka,

uwaga i pamięć); nie rozpoznaje się u dzieci z: inteligencją niższą niż przeciętna, niepełnosprawnością intelektualną, niedosłuchem, niedowidzeniem, chorobami neurologicznymi (epilepsja, mózgowy porażenie dziecięce, po urazach głowy lub zapaleniu opon mózgowych), zaniedbanych środowiskowo.

DYSORTOGRAFIA – specyficzne trudności w opanowaniu poprawnej pisowni, przejawiające się popełnianiem różnego typu błędów, nie tylko typowo ortograficznych, lecz także specyficznych, takich jak: mylenie liter, opuszczanie lub dodawanie liter i sylab, pisanie liter i cyfr zwierciadlanie.

DYSPRAKSJA – zaburzenie neurologiczne, polegające na ograniczeniu planowania, organizacji i koordynacji ruchu; powoduje problemy z poruszaniem się, wykonywaniem różnych czynności ruchowych (skakanie, ubieranie się, chwytanie, pisanie itp.) oraz z wypowiedzaniem się.

DYSTRAKTORY – czynniki rozpraszające uwagę, przeszkadzające w skupieniu; dzielą się na zewnętrzne (np. odgłosy z ulicy) i wewnętrzne (myśli, emocje).

ECHOLALIA – zaburzenie językowe; automatyczne powtarzanie usłyszanych słów, zwrotów, zdań; może być natychmiastowa lub odroczone.

ELIZJA, mogilalia – zaburzenie mowy; opuszczanie w mowie głosek lub sylab.

FAE – jednostka chorobowa diagnozowana u dzieci matek spożywających w ciąży alkohol, gdy nie można rozpoznać pełnoobjawowego FAS; objawy to zaburzenia neurobehawioralne, m.in. trudności w zachowaniu, nauce i rozumowaniu; bez cech zmian w budowie zewnętrznej.

FAS – zespół chorobowy, który jest skutkiem działania alkoholu na płód w okresie prenatalnym; powoduje przede wszystkim uszkodzenie komórek mózgu i tworzących się narządów wewnętrznych; jest zespołem umysłowych i fizycznych zaburzeń, które mogą wyrażać się jako opóźnienie umysłowe, dysfunkcja mózgu, anomalie rozwojowe, zaburzenia w uczeniu się, zaburzenia zachowania itp.

FONEM – podstawowe pojęcie fonologii; najmniejsza jednostka funkcjonalna systemu językowego, pozbawiona własnego znaczenia (abstrakcyjna), stanowi zespół dystynktywnych cech głoski.

FONOGESTY – umowne ruchy jednej dłoni, wykonywane na wysokości twarzy osoby mówiącej, uzupełniają niewidoczne ruchy artykulacyjne; nie zastępują mówienia, ale pomagają w mówieniu i w odczytywaniu mowy z ust nadawcy.

FRAGMENTARYCZNE ZABURZENIA ROZWOJU PSYCHOMOTORYCZNEGO – patrz: „deficyty rozwojowe”.

FUNKCJE POZNAWCZE – procesy, dzięki którym odbieramy informacje z otoczenia, uzyskując wiedzę o świecie; należą do nich: wrażenia, spostrzeżenia, myślenie, uwaga oraz pamięć.

GAMMACYZM – wada wymowy; nieprawidłowa realizacja głoski g, która jest deformowana, zastępowana przez głoskę d lub opuszczana.

GIELKOT – zaburzenie mowy; mowa beładna, bardzo szybkie tempo mówienia i chaotyczny sposób językowego formułowania myśli.

GŁĘBOKA DYSLEKSJA ROZWOJOWA – bardzo nasilone trudności w uczeniu się czytania, którym towarzyszą poważne zaburzenia w opanowaniu poprawnej pisowni.

GNOZJA – proces poznawczy, którego wynikiem jest odzwierciedlenie przedmiotów, sytuacji i zjawisk oddziałujących w danym momencie na narządy zmysłowe; zdolność kory mózgowej do rozpoznawania zjawisk oraz ich oceny.

ILORAZ INTELIGENCJI – ilościowy wskaźnik pozwalający na globalną ocenę poziomu rozwoju umysłowego badanego; na jego podstawie można ustalić, jaki jest poziom inteligencji badanej osoby: inteligencja wysoka, powyżej przeciętnej, przeciętna, poniżej przeciętnej, upośledzenie umysłowe.

IMPLANT ŚLIMAKOWY – zaawansowane urządzenie elektroniczne wszczepiane osobom z wadą słuchu; przetwarza bodźce akustyczne na impulsy elektryczne, które drażnią komórki rzęskowe w ślimaku i przez nerw słuchowy docierają do ośrodków słuchowych w mózgu; efekty są różne: od łatwiejszego odbioru dźwięków otoczenia do bardzo dobrego odbioru i rozumienia dźwięków mowy; konieczna jest specjalistyczna terapia.

INDYWIDUALNY PROGRAM NAUCZANIA – nauka w zakresie jednego, kilku lub wszystkich obowiązujących zajęć edukacyjnych, przewidzianych w szkolnym planie nauczania dla danej klasy, według programu dostosowanego do uzdolnień, zainteresowań i możliwości edukacyjnych ucznia.

INDYWIDUALNY TOK NAUCZANIA – nauka według systemu innego niż udział w obowiązkowych zajęciach edukacyjnych, w zakresie jednego, kilku lub wszystkich obowiązujących zajęć edukacyjnych, przewidzianych w szkolnym planie nauczania dla danej klasy.

INTEGRACJA PERCEPCYJNO-MOTORYCZNA – współdziałanie funkcji wzrokowych, słuchowo-językowych i ruchowych; dzięki prawidłowemu rozwojowi tych funkcji i ich integracji sprawnie realizowana jest m.in. czynność czytania i pisanie.

INTEGRACJA ZMYŚLÓW – proces, podczas którego układ nerwowy odbiera i przetwarza bodźce ze wszystkich receptorów: wzroku, słuchu, dotyku, węchu, smaku, kinestezji i ciężkości, a następnie organizuje je i interpretuje tak, aby mogły być wykorzystane w celowym i zakończonym sukcesem działaniu.

INTELIGENCJA SŁOWNNA – reprezentuje poziom zdolności werbalnych, zależy od doświadczenia badanego, jest wskaźnikiem szeroko pojętych sprawności językowych.

INTELIGENCJA WYKONAWCZA – wskazuje na poziom zdolności niewerbalnych, bezsłownych; zależy od zdolności rozwiązywania nowych problemów, wymaga umiejętności zastosowania posiadanych przez badanego doświadczeń w nowych sytuacjach.

JĄKANIE – zaburzenie komunikacji słownej; niezamierzone przerywanie, powtarzanie, przeciąganie i zniekształcanie głosek, sylab i słów z powodu nieprawidłowego napięcia i koordynacji ruchowej mięśni oddechowych, fonacyjnych i artykulacyjnych; często towarzyszą mu współruchy, reakcje wegetatywne oraz zaburzenia interakcji społecznych; wymaga terapii interdyscyplinarnej.

JĘZYK MIGOWY – umowne znaki migowe wykonywane rękoma, określające nazwy rzeczy, osób, czynności, cech itp., z charakterystyczną strukturą gramatyczną, która nie posiada zakończeń fleksyjnych.

KAPPACYZM – wada wymowy; nieprawidłowa realizacja głoski k, która jest deformowana, zastępowana przez głoskę t lub opuszczana.

KOMPENSACJA – zastąpienie funkcji uszkodzonego organu przez wzmożone funkcje innego; w węższym znaczeniu – wspieranie rozwoju zaburzonych funkcji przez wykorzystywanie i rozwijanie funkcji sprawniejszych.

KOMPETENCJE JĘZYKOWE, komunikacyjne – wiedza i umiejętność posługiwania się znakami werbalnymi i pozawerbalnymi w celu skutecznego przekazywania myśli lub emocji; jest to również umiejętność właściwego odbioru i zrozumienia komunikatu werbalnego przekazywanego przez innych; szerokie pojęcie zawiera w sobie umiejętność porozumiewania się, czytania ze zrozumieniem, a także umiejętność skutecznego komponowania myśli w formie pisemnej.

KONCENTRACJA UWAGI – wyodrębnianie istotnych elementów z pola percepcyjnego (np. wzrokowego, słuchowego czy dotykowego), czyli skupienie uwagi na jakiejś rzeczy lub czynności; cała uwaga (z udziałem wszystkich doznań zmysłowych, myśli i wyobrażeń) skupia się wtedy w naturalny sposób na jednym bodźcu, inne bodźce są wytlumiane lub pozostają daleko w tle; osiąga się przez to bardziej świadomy i celowy charakter działania, wysoką intensywność odczuć oraz zwiększoną wydajność; koncentracja uwagi może nastąpić pod wpływem świadomego działania człowieka lub samoistnie, bez wyraźnej uświadomionej woli.

KOORDYNACJA WZROKOWO-RUCHOWA – współdziałanie, zharmonizowanie funkcji wzrokowych, ruchowych i manipulacyjnych.

KOREKCJA – usprawnianie zaburzonych funkcji.

KRÓTKOWZROCZNOŚĆ – wada wzroku, polegająca na tym, że tor optyczny oka nieprawidłowo skupia promienie świetlne; promienie równoległe, które w oku zdrowym ogniskowane są na siatkówce, w oku krótkowzrocznym ogniskowane są przed siatkówką, wskutek czego wrażenie wzrokowe krótkowidza jest nieostre; żeby dobrze zobaczyć przedmiot, krótkowidz przysuwa przedmiot bliżej oczu; w celu poprawy ostrości widzenia stosuje się soczewki kontaktowe lub okulary korekcyjne z soczewkami wklęsłymi (rozpraszającymi), których moc optyczną podaje się w dioptriach ze znakiem minus.

KSZTAŁCENIE SPECJALNE – planowy, systematyczny, zamierzony proces oddziaływań dydaktycznych, wychowawczych i rewalidacyjnych lub resocjalizacyjnych; wg przepisów oświatowych organizuje się dla uczniów niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym, wymagających stosowania

specjalnej organizacji nauki i metod pracy, na podstawie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego wydanego przez publiczną PPP; może być prowadzone w formie nauki w szkołach: ogólnodostępnych, integracyjnych lub z oddziałami integracyjnymi, specjalnych lub z oddziałami specjalnymi oraz w ośrodkach specjalistycznych.

LAMBDA CYZM – wada wymowy; niepoprawna realizacja głoski l, która może być deformowana, zastępowana przez j lub r albo opuszczana.

LATERALIZACJA, stronność – dominacja czynnościowa narządów ruchu (ręki, nogi) i zmysłu (oka, ucha) po tej samej stronie ciała; określa się ją jako preferencję do używania ręki, nogi, oka i ucha po danej stronie ciała; każde dziecko rodzi się z określoną predyspozycją do stronności.

LATERALIZACJA JEDNORODNA, prawostronna, lewostronna – dominacja narządów ruchu i zmysłu po jednej stronie ciała; lateralizacja jest prawostronna, gdy dominuje prawa ręka, prawa noga i prawe oko, a lewostronna, gdy dominuje lewa ręka, lewa noga i lewe oko.

LATERALIZACJA NIEPRAWIDŁOWA, zaburzona – występuje, gdy nie ma funkcjonalnej dominacji jednej strony ciała; objawia się w lateralizacji nieustalonej (słabej) lub skrzyżowanej (niejednorodnej); osoby z zaburzoną lateralizacją są zazwyczaj mniej sprawne ruchowo niż rówieśnicy z wyraźną lateralizacją i mogą mieć problemy w rozwoju orientacji w schemacie ciała, orientacji przestrzennej oraz w nauce czytania i pisania.

LATERALIZACJA NIEUSTALONA, słaba – występuje w przypadku braku dominacji poszczególnych narządów ruchu i zmysłu.

LATERALIZACJA SKRZYŻOWANA, niejednorodna – wyraźna przewaga czynnościowa narządów ruchu i zmysłu nie po tej samej, a po obu stronach ciała, czyli np. praworęczność, prawonożność i lewoocność.

MAKROGLOSJA – przerost masy językowej; wrodzone zmiany języka charakteryzujące się zbyt dużym językiem, utrudniającym artykulację głosek; towarzyszy najczęściej zespołowi Downa.

MATERIAŁ ATEMATYCZNY – materiał neutralny treściowo, nieposiadający określonego znaczenia, np. rysunki geometryczne; cechą różnicującą, jest najczęściej kształt, kolor, liczba elementów określonego rodzaju lub ich ułożenie; zadania z wykorzystaniem materiału atematycznego są najbardziej niezależne od doświadczeń dziecka uwarunkowanych czynnikami środowiskowymi.

MATERIAŁ SYMBOLICZNY – materiał odwołujący się do znaków językowych i innych znaków specjalnych: słów, symboli, liczb.

MATERIAŁ TEMATYCZNY – materiał niosący określone treści, o charakterze rysunków konkretnych obiektów: przedmiotów, ludzi, zwierząt.

METATEZY – przestawianie głosek lub sylab w wyrazach albo wyrazów w zdaniu.

MĘCZLIWOŚĆ WZROKU – zmęczenie analizatora wzrokowego na skutek intensywnej pracy wzrokowej nawet w krótkim czasie, manifestujące się zacieraniem ostrości obrazu, łzawieniem oczu, niemożnością prawidłowego odbioru obrazu.

MOTORYKA – całokształt różnych form ruchów całego ciała człowieka; wyróżniamy motorykę dużą, małą i artykulacyjną; rozwój motoryki jest bardzo istotny dla prawidłowego funkcjonowania dziecka, jest doskonałą podstawą do nauki pisania i czytania, koncentracji, orientacji przestrzennej, koordynacji wzrokoworuchowej, jeśli przebiega bez zakłóceń.

MOTORYKA ARTYKULACYJNA – sprawność narządów mowy umożliwiająca prawidłową realizację głosek.

MOTORYKA DUŻA – sprawność fizyczna całego ciała, wyrażająca się poprzez bieganie, skakanie, pokonywanie przeszkód, rzucanie, celowanie itp.

MOTORYKA MAŁA – sprawność dłoni i palców umożliwiająca wykonywanie precyzyjnych czynności: chwytanie przedmiotów, zawiązywanie butów, zapinanie guzików, rysowanie, lepienie z plasteliny, pisanie itp.

MOWA BEZDŹWIĘCZNA, ubezdźwięcznienie – wada wymowy; nieumiejętność realizowania głosek dźwięcznych; wymawianie głosek dźwięcznych (np. b, g, w, d, z) bez drgań wiązadeł głosowych, czyli bezdźwięcznie (np. p, k, f, t, s).

MÓZGOWE PORAŻENIE DZIECIĘCE, MPD – zespół objawów wynikających z uszkodzenia centralnego systemu nerwowego, znajdującego się we wczesnym stadium rozwoju; zaburzenia mają charakter niepostępujący i obejmują głównie upośledzenie ruchu i postawy, mogą im towarzyszyć: upośledzenie czucia, percepcji, porozumiewania się, zachowania, poznania, padaczka itp.

MUTYZM – zaburzenie komunikacyjne o podłożu psychogennym; niemożność wypowiedzenia się przy zachowaniu rozumienia mowy; ze względu na zakres wyróżnia się: mutyzm całkowity (przejawiający się niezmiennością, w każdej sytuacji i w odniesieniu do wszystkich osób) i wybiórczy (selektywny, częściowy, pojawiający się tylko w pewnych sytuacjach lub w odniesieniu do pewnych osób).

MYŚLENIE ANALITYCZNE, dedukcyjne – prawidłowa selekcja informacji i „wychwytywanie” tego, co istotne, dostrzeganie zależności pomiędzy poszczególnymi elementami, przechodzenie od ogółu do szczegółu.

MYŚLENIE LOGICZNE – proces poznawczy, dzięki któremu są odzwierciedlane ogólne cechy symboli i zjawisk oraz stosunki między nimi; najważniejszymi operacjami myślenia logicznego są: analiza i synteza, porównanie, wnioskowanie, uogólnianie, abstrahowanie.

MYŚLENIE POJĘCIOWE – myślenie za pomocą pojęć i operacji dokonywanych na pojęciach, oderwane od właściwości i cech przedmiotów danych bezpośrednio w spostrzeżeniu.

MYŚLENIE PRZEZ ANALOGIĘ I TOŻSAMOŚĆ – dostrzeganie i porównywanie relacji między obiektami; porównując ujmujemy podobieństwa i różnice; porównywanie przeprowadza się zwykle z punktu widzenia jakiejś wyabstrahowanej cechy, a jego celem jest

dokonanie określonego wyboru; ujmowanie różnic jest na ogół łatwiejsze niż określanie podobieństw.

MYŚLENIE PRZYCZYNOWO-SKUTKOWE – umiejętność wskazywania następstw określonych sytuacji, wyszukiwania przyczyn pewnych stanów rzeczy, porządkowania zdarzeń (np. w układaniu historyjek obrazkowych).

MYŚLENIE SYNTETYCZNE, indukcyjne – dostrzeganie całości, czyli przechodzenie od szczegółu do ogółu.

NADWZROCZNOŚĆ, dalekowzroczność – wada wzroku, w której promienie, które w oku zdrowym ogniskowane są na siatkówce, w oku nadwzrocznym ogniskowane są za siatkówką, wskutek czego wrażenie wzrokowe jest nieostre; w celu poprawy ostrości widzenia dalekowidza stosuje się soczewki kontaktowe lub okulary korekcyjne z soczewkami wypukłymi (skupiającymi), których moc optyczną podaje się w dioptriach ze znakiem plus.

NATŁOK MOWY – ilościowy wzrost mowy spontanicznej, nasilenie wypowiedzi budowanych nieadekwatnie do sytuacji, szybkie tempo mowy.

NAUCZANIE INDYWIDUALNE (także: indywidualne przygotowanie przedszkolne) – forma nauczania, którą obejmuje się uczniów, którym stan zdrowia uniemożliwia lub znacznie utrudnia uczęszczanie do szkoły; prowadzi się je w domu; realizowane na podstawie odpowiedniego orzeczenia wydanego przez publiczną PPP.

NIEDOSTOSOWANIE SPOŁECZNE – nieprawidłowości w procesie społecznej adaptacji jednostki, wyrażające się wzmożonymi i długotrwałymi trudnościami w dostosowaniu się do norm, zasad i oczekiwań społecznych oraz w realizacji zadań życiowych danej jednostki; prowadzi do utrwalenia negatywnych wzorców zachowania, a w konsekwencji do konfliktu z prawem.

NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI SPRZĘŻONE – wg przepisów oświatowych: występowanie u ucznia niepełnosprawnego (patrz: „uczeń niepełnosprawny”) co najmniej dwóch niepełnosprawności, które wymagają stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy; potwierdzone orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego.

NIEPŁYNNOŚĆ MOWY – zakłócenie płynności, tempa i rytmu wypowiedzi, zaburzenie swobodnego przechodzenia od jednego elementu wypowiedzi do drugiego; objawy mogą być spastyczne (skurczowe, gdy niepłynności towarzyszy nadmierne napięcie mięśniowe) lub niespastyczne (nieskurczowe, bez oznak nadmiernego napięcia emocjonalnego i mięśniowego).

NIEPŁYNNOŚĆ MOWY ROZWOJOWA – łagodna, przejściowa, nieutralona forma niepłynności mowy, pojawia się w okresie intensywnego rozwoju językowego; najczęściej mija samoistnie, przy odpowiednim postępowaniu otoczenia.

OBNIŻONA SPRAWNOŚĆ GRAFOMOTORYCZNA – obniżenie sprawności motoryki małej, przejawiające się w trudnościach w pisaniu; objawy: wolne tempo pisania, niechęć do prac pisemnych i rysowania, zaburzona forma graficzna pisma, mała estetyka prac graficznych i pisemnych.

OBNIŻONA SPRAWNOŚĆ MANUALNA – opóźnienie lub nieprawidłowy rozwój motoryki małej, objawiający się opóźnieniem rozwoju praktyki i niską sprawnością ruchową w formie małej precyzji drobnych ruchów.

OBWODOWY UKŁAD NERWOWY – część układu nerwowego, obejmująca korzenie rdzeniowe i nerwy obwodowe; odpowiada za odbiór doznań czuciowych i przewodzenie pobudzenia do ośrodków nerwowych znajdujących się w rdzeniu i mózgu oraz z mózgu do narządów wykonawczych: mięśni, skóry, gruczołów dokrewnych.

ODCZYTYWANIE MOWY Z UST – wzrokowy (wizualny) odbiór wypowiedzi słownej przez osobę z wadą słuchu; polega na odczytywaniu przebiegów przestrzenno-czasowych mowy, odpowiadających całym wyrazom, a nawet krótkim zwrotom.

OLIGOFRENOPELAGOGIKA – dział pedagogiki specjalnej zajmujący się wychowaniem i nauczaniem osób z niepełnosprawnością intelektualną.

OPINIA PORADNI PSYCHOLOGICZNO-PEDAGOGICZNEJ – dokument wydany przez PPP na podstawie przepisów oświatowych, zawierający dane ucznia, diagnozę oraz zalecane formy dostosowania wymagań oraz pomocy psychologiczno-pedagogicznej; dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi i w innych sprawach określonych w przepisach oświatowych; jedynie „opinia o potrzebie wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka” wymaga decyzji Zespołu Orzekającego PPP.

OPÓŹNIENIE ROZWOJU JĘZYKOWEGO – wolniejsze niż u rówieśników wykształcenie się umiejętności językowych, czyli rozumienia i nadawania mowy; może być spowodowane różnymi przyczynami.

ORGANIZACJA PERCEPCYJNA – proces integracji informacji sensorycznych (zmysłowych) z pola percepcyjnego w spójne obrazy; umiejętność złożenia w całość określonego obrazu z uwzględnieniem elementów zasadniczych i szczegółowych.

ORGANIZACJA WZROKOWO SPOSTRZEGANEGO MATERIAŁU – zaplanowanie i przeprowadzenie pod kontrolą wzroku uporządkowanego działania, mającego na celu właściwy odbiór materiału obrazowego.

ORIENTACJA KIERUNKOWA – umiejętność określania lewej i prawej strony w schemacie własnego ciała oraz w przestrzeni; także zdolność określania stosunków między przedmiotami oraz orientowania się w schemacie ciała u osoby znajdującej się naprzeciwko.

ORIENTACJA PRZESTRZENNA – umiejętność rozpoznania otaczającej nas przestrzeni, określenie jej wielkości, kształtu oraz wielkości i kształtu wypełniających ją przedmiotów, ich rozmieszczenia i własnej pozycji w stosunku do każdego z nich.

ORIENTACJA PRZESTRZENNA NA PŁASZCZYŹNIE – świadomość położenia obiektu na płaszczyźnie, będąca następstwem właściwie rozwiniętej orientacji własnego ciała i najbliższej przestrzeni.

ORZECZENIE PORADNI PSYCHOLOGICZNO-PEDAGOGICZNEJ – dokument wydany przez Zespół Orzekający PPP; może dotyczyć potrzeby: kształcenia specjalnego, indywidualnego nauczania, zajęć rewalidacyjno-wychowawczych (dla dzieci upośledzonych

umysłowo w stopniu głębokim); zobowiązuje do realizacji kształcenia i wychowania w sposób dostosowany do potrzeb i możliwości psychofizycznych ucznia.

OSOBY NIESŁYSZĄCE, głuche – osoby mające znaczne (70–90 dB) i głębokie (powyżej 90 dB) uszkodzenie słuchu; ubytek słuchu nie pozwala im na opanowanie mowy ustnej przez naśladownictwo, wymagają aparatowania i specjalnej intensywnej terapii; niektóre nie są w stanie opanować mowy dźwiękowej i posługują się językiem migowym i odczytywaniem mowy z ust.

OSOBY SŁABO SŁYSZĄCE, niedosłyszające – osoby mające lekkie (20–40 dB) i umiarkowane (40–70 dB) uszkodzenie słuchu; mogą opanować mowę dźwiękową, ale sprawia im to trudność; często wymagają aparatowania i specjalnej terapii.

OŚRODKOWY (CENTRALNY) UKŁAD NERWOWY (OUN, CUN) – najważniejsza część układu nerwowego człowieka składająca się z mózgu i rdzenia kręgowego; koordynuje aktywność całego układu nerwowego.

PALATOLALIA – sprzężone zaburzenia mowy: dyslalia wieloraka i rynolalia; występujące m.in. w przypadkach rozszczepów podniebienia, wargi i wyrostka zębodołowego.

PAMIĘĆ BEZPOŚREDNIA, świeża, operacyjna – pamięć pozwalająca zapamiętać i natychmiast odtworzyć zapamiętany materiał.

PAMIĘĆ DŁUGOTRWAŁA – stanowi trwały magazyn śladów pamięciowych o teoretycznie nieograniczonej pojemności i czasie przechowywania.

PAMIĘĆ FONOLOGICZNA – zdolność zapamiętywania informacji językowej na czas potrzebny do jej przetworzenia.

PAMIĘĆ KRÓTKOTRWAŁA, nietrwała – pamięć utrzymująca się przez pewien czas po zadziałaniu bodźca; wykorzystywana do czasowego zapamiętywania danych zmysłowych lub informacji pobranej z pamięci długotrwałej, czy rezultatów procesów przetwarzania danych w mózgu.

PAMIĘĆ MIMOWOLNA, mechaniczna – zdolność do przyswajania wiedzy w sposób mimowolny, nieświadomy; zapamiętuje się coś bez wysiłku i nastawienia, by zapamiętać.

PAMIĘĆ SEKWENCYJNA – zdolność do przyswajania, utrwalania i przypominania sekwencji cyfr, nazw, np. pór roku, posiłków, dni tygodnia, miesiący itp.

PAMIĘĆ SŁUCHOWA – zdolność do utrwalania i przypominania informacji odbieranych drogą słuchową; zapamiętywanie spostrzeżeń słuchowych werbalnych i niewerbalnych; dzięki temu następuje przyswajanie wiedzy.

PAMIĘĆ WZROKOWA – zdolność do utrwalania i przypominania informacji odbieranych drogą wzrokową, zapamiętywanie spostrzeżeń wzrokowych; dzięki temu następuje przyswajanie wiedzy.

PERCEPCJA – złożony proces poznawczy, który prowadzi do odbierania przez człowieka zjawisk lub procesów zachodzących wskutek działania określonych bodźców na narządy zmysłowe.

PERCEPCJA SŁUCHOWA – zdolność do odbioru dźwięków, ich rozpoznawania i różnicowania oraz interpretowania przez odniesienie do poprzednich doświadczeń; odbiór słyszanych dźwięków możliwy jest dzięki sprawnie działającemu analizatorowi słuchowemu.

PERCEPCJA WZROKOWA – zdolność do odbioru, rozpoznawania i rozróżniania bodźców wzrokowych oraz ich interpretowania przez odniesienie do poprzednich doświadczeń; możliwa dzięki dobrej sprawności analizatora wzrokowego.

PERSEWERACJE – ciągle używanie słów lub zdań na zasadzie repetycji, uporczywe powtarzanie tych samych słów, nawracanie do jednego tematu.

PISMO LUSTRZANE – zapisywanie liter, wyrazów czy całych tekstów w kierunku od strony prawej do lewej, co powoduje, że w stosunku do poprawnie zapisanych są one „lustrzane”, czyli odwrócone o 180 stopni; pismo lustrzane można obserwować u osób leworęcznych lub z zaburzeniami orientacji w przestrzeni.

POZIOM GRAFICZNY PISMA – poziom czytelności i estetyki zapisu.

POZIOM WIADOMOŚCI SZKOLNYCH – stopień opanowania wiadomości i umiejętności szkolnych przewidzianych programem nauczania na poziomie danej klasy.

POZNAWANIE POLISENSORYCZNE – poznawanie wielozmysłowe mające na celu określenie wszystkich cech obiektu; często stosowane, gdy któryś z receptorów (np. wzrok) nie jest w pełni sprawny i do poznania wykorzystuje się inne zmysły.

PRAKSJA – zdolności do wykonywania planowanych złożonych ruchów celowych, dotyczy motoryki dużej, małej oraz aparatu mowy.

PROCES AUTOMATYZACJI PISANIA – pisanie w sposób automatyczny, niezależny od świadomego wysiłku (skupiającego całą uwagę na wykonywanej czynności), odbywa się na podstawie udoskonalonego i utrwalonego mechanizmu współdziałania ośrodków mózgowych zaangażowanych w czynność.

PSYCHOTERAPIA – oddziaływanie lecznicze środkami psychologicznymi i środowiskowymi; obejmuje zaplanowane i systematyczne oddziaływanie psychologiczne, którego celem jest poprawa funkcjonowania psychicznego i adaptacji społecznej.

RESOCJALIZACJA – oddziaływanie wychowawcze na osoby źle przystosowane do środowiska społecznego w celu umożliwienia im powrotu do normalnego życia; celem resocjalizacji jest ukształtowanie takich cech zachowania i osobowości, które będą im gwarantować optymalne funkcjonowanie w społeczeństwie.

REWALIDACJA – przywrócenie człowiekowi pełnej sprawności, proces wychowawczy z zaplanowanymi celami, uwzględniający wiedzę teoretyczną i działanie skierowane na osobę niepełnosprawną; polega na usprawnianiu zaburzonych funkcji rozwojowych i intelektualnych.

ROTACYZM, reranie – wada wymowy; nieprawidłowa realizacja głoski r, która jest deformowana, wymawiana jako l, j lub opuszczana; są różne rodzaje, w zależności od miejsca deformacji.

ROZSZCZEP PODNIEBIENIA – wada wrodzona, zaburzenie (przerwa) w tkankach jamy ustnej i nosa; może dotyczyć górnej wargi, wyrostka zębodołowego, podniebienia twardego i podniebienia miękkiego; powoduje poważne problemy z jedzeniem i zaburzenia mowy.

ROZWÓJ GLOBALNIE OPÓŹNIONY – model rozwoju, który przebiega z opóźnieniem; wiek rozwojowy jest niższy niż wiek życia dziecka.

ROZWÓJ GLOBALNIE PRZYSPIESZONY – model rozwoju, który przebiega z przyspieszeniem; wiek rozwojowy jest wyższy niż wiek życia dziecka.

ROZWÓJ NIEHARMONIJNY – występuje wówczas, gdy poszczególne sfery rozwijają się w różnym tempie, występują dysproporcje pomiędzy sferami.

ROZWÓJ PONIŻEJ PRZECIĘTNEJ – odnosi się do poziomu intelektu badanej osoby będącego na poziomie niższym niż przeciętny, w porównaniu do wieku.

ROZWÓJ POWYŻEJ PRZECIĘTNEJ – określa poziom intelektu badanego, będący na poziomie wyższym od oczekiwanego, w porównaniu do wieku.

ROZWÓJ PSYCHORUCHOWY – proces rozwoju dziecka jako ciąg zmian progresywnych, w których motoryka jest ściśle powiązana z psychiką (całościowym czynności poznawczych i emocjonalno-motywacyjnych); postępuje od chwili urodzenia się dziecka i przechodzi przez kolejne stadia, w których dziecko osiąga coraz wyższy poziom sprawności poszczególnych funkcji.

ROZWÓJ W NORMIE – odnosi się do poziomu rozwoju poszczególnych zdolności w stosunku do oczekiwanych dla danego wieku; rozwój poszczególnych funkcji i umiejętności jest adekwatny do wieku dziecka; określany jest na podstawie wyników uzyskanych przez badanego w znormalizowanych testach psychologicznych.

RÓŻNICOWANIE FONEMÓW – rozpoznawanie elementarnych jednostek języka, jakimi są fonemy.

RYNOLALIA, nosowanie – zaburzenie artykulacji i barwy głosu, polegające na nieprawidłowym rezonansie nosowości; rodzaje: otwarta (głoski ustne wymawiane są z rezonansem nosowym), zamknięta (głoski nosowe wymawiane są jako ustne) lub mieszana (unosowanie głosek ustnych i brak nosowości przy głoskach nosowych).

RYZYKO DYSLEKSJI – występowanie u dzieci do okresu wczesnoszkolnego pewnych objawów, które sygnalizują możliwość wystąpienia w przyszłości specyficznych trudności w czytaniu i pisaniu.

SEPLENIENIE – wada wymowy; nieprawidłowa realizacja głosek dentalizowanych, najczęściej dotyczy jednego, dwóch lub wszystkich trzech szeregów: ś, ź, ć, dź, s, z, c, dz, sz, ż, cz, dż; są różne rodzaje, w zależności od sposobu realizacji dźwięku i miejsca zmienionej artykulacji.

SFERA WERBALNA, słowna – obszar funkcjonowania intelektualnego, które można mierzyć za pomocą badania skalą inteligencji D.Wechslera; obejmuje funkcjonowanie słowno-pojęciowe, bada procesy pamięci oraz umiejętność posługiwania się wiedzą nabytą w ciągu życia; w jej skład wchodzi m.in.: zasób wiedzy i słownictwa, sprawność myślenia logicznego na materiale pojęciowym (porównywanie, wnioskowanie, abstrahowanie), rozumowanie arytmetyczne, pamięć słuchowa bezpośrednia, znajomość konwencjonalnych standardów zachowań, rozumienie i interpretowanie norm funkcjonowania społecznego.

SFERA WYKONAWCZA, bezsłowna – obszar funkcjonowania intelektualnego, które można mierzyć za pomocą badania skalą inteligencji D.Wechslera; obejmuje funkcjonowanie przestrzenno-spostrzeżeniowe, bada głównie zdolność myślenia logicznego w oparciu o konkrety, o materiał spostrzegany wzrokowo; obejmuje funkcje praktyczne, w których skład wchodzi: spostrzegawczość i pamięć wzrokowa, zdolności rozumowania na materiale konkretnym (obrazkowym), analiza i synteza wzrokowa (odpowiedzialne np. za poprawne pisanie i czytanie).

SKALA APGAR – używana w medycynie w celu określenia stanu zdrowia noworodka zaraz po porodzie czyli w 1, 3, 5 i 10 minucie życia; badane są: oddech, tętno, napięcie mięśniowe, reakcja na bodźce (np. wprowadzenie cewnika do nosa) oraz kolor skóry; dziecko może dostać od 0 do 10 punktów; wynik badania odnotowywany jest w książeczce zdrowia dziecka.

SŁOWNIK BIERNY – zasób słów, których znaczenie dana osoba rozumie, ale niekoniecznie używa w codziennej komunikacji.

SŁOWNIK CZYNNY – zbiór słów, którymi dana osoba posługuje się w procesie porozumiewania się i tworzenia tekstów.

SŁUCH AWERBALNY – rodzaj słuchu odpowiedzialnego za różnicowanie dźwięków pochodzących z naturalnego otoczenia; jest podstawą dla kształtowania się słuchu werbalnego (mownego) i fonematycznego.

SŁUCH FONEMATYCZNY – zdolność wyodrębniania i identyfikowania dźwięków mowy; pozwala wyodrębnić z potoku mowy wyrazy, w wyrazach - sylaby, w sylabach - głoski, uchwycić kolejność głosek w wyrazie oraz odróżnić poszczególne głoski.

SOCJOTERAPIA – ogół metod wychowawczych zmierzających do zlikwidowania zaburzeń emocjonalnych i zaburzeń zachowania danej osoby poprzez odpowiednie wykorzystanie stosunków międzyludzkich istniejących między członkami naturalnej lub sztucznej grupy społecznej, do której należy.

SPECJALNE POTRZEBY EDUKACYJNE – potrzeby, które w procesie rozwoju dzieci i młodzieży wynikają z ich niepełnosprawności lub są efektem innych przyczyn trudności w uczeniu się; odnoszą się do uczniów (patrz: „uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi”), którzy nie mogą samodzielnie podołać wymaganiom obowiązującego programu edukacyjnego, którzy są w stanie kontynuować naukę, ale potrzebują pomocy pedagogicznej w postaci specjalnych form i metod pracy, dostosowanych do ich potrzeb, możliwości i ograniczeń lub specjalnego programu nauczania i wychowania.

SPECYFICZNE TRUDNOŚCI W ODBIORZE I ROZUMIENIU WYPOWIEDZI SŁOWNYCH – osoby z uszkodzonym słuchem słyszą mowę w różnym zakresie, odbiór

dźwięków mowy jest częściowy, niepełny, niedokładny, często minimalny; czasami odbierają tylko fragmenty wyrazów lub zdań, najczęściej dodatkowo zniekształcone; czasami słyszą wypowiedzi, ale ich nie rozumieją, bo nie znają znaczenia słów lub wada słuchu uniemożliwia im np. wysłuchiwanie końcówek, które w języku polskim nadają wyrażeniom i zdaniom znaczenie.

SPECYFICZNE TRUDNOŚCI W UCZENIU SIĘ – syndrom zaburzeń uczenia się czytania (dysleksja) i opanowania poprawnej pisowni (dysortografia), którym często towarzyszy niski poziom graficzny pisma (dysgrafia); trudności te nie wynikają z obniżonych zdolności intelektualnych, wad rozwojowych, błędów dydaktycznych szkoły ani zaniedbań środowiskowych; mogą się one zmniejszać w wyniku intensywnych ćwiczeń zaburzonych funkcji; uczniowie ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się otrzymują opinię w sprawie dostosowania wymagań edukacyjnych.

SPRAWNOŚĆ MANUALNA – sprawność rąk w zakresie szybkości i precyzji ruchów; poziom rozwoju praktyki, czyli opanowania drobnych ruchów precyzyjnych rąk, specyficznych dla człowieka, wpływa m.in. na opanowanie samoobsługi, poziom graficzny pisma, itd.

STYMULACJA WZROKOWA – pobudzanie do lepszego funkcjonowania wzrokowego poprzez zapewnienie właściwych warunków (odpowiednie do dysfunkcji oświetlenie, wyraźny kontrast obiektu i tła, zachowanie optymalnej odległości od obiektu) oraz stosowanie ćwiczeń usprawniających widzenie (ćwiczenie pamięci wzrokowej, spostrzegawczości poprzez właściwą organizację pracy na płaszczyźnie, zaznaczanie linijek).

SUBSTYTUCJA, paralalia – zaburzenie mowy, zastępowanie jednych głosek innymi, najczęściej trudnych łatwiejszymi.

SURDOPEDAGOGIKA – dział pedagogiki specjalnej zajmujący się teorią i praktyką kształcenia osób z wadą słuchu: osób niesłyszących (głuchych) i słabo słyszących (niedosłyszących).

SYGMATYZM – patrz: „seplenienie”.

SYMPTOMY TRUDNOŚCI – objawy, dzięki którym można rozpoznać zaistnienie trudności i zaburzeń; zjawiska zachodzące w organizmie lub psychice człowieka, które są wykorzystywane jako oznaka występowania określonej choroby, stanu patologicznego lub prawidłowego.

SYNTEZA GŁOSKOWA I SYLABOWA – umiejętność scalania głosek i sylab w słowa.

SYSTEM FM – urządzenie współpracujące z aparatami słuchowymi, przenosi sygnał drogą radiową z nadajnika do odbiornika przy aparacie słuchowym, pozwala słyszeć wyraźnie głos nadawcy nawet z dalszej odległości, eliminuje zakłócenia i hałasy.

SYSTEM JĘZYKOWO-MIGOWY – stosowanie w porozumiewaniu się z osobami z wadą słuchu języka migowego, z końcówkami fleksyjnymi przekazywanymi za pomocą znaków daktylograficznych.

TECHNIKA CZYTANIA – jedna ze składowych umiejętności czytania, może być głoskowa, sylabowa, metodą kombinowaną, wyrazami; z syntezą, częściową syntezą, bez syntezy; płynne lub z brakiem płynności.

TECHNIKA RACHUNKOWA, metoda liczenia – sprawność w wykonywaniu działań arytmetycznych na znanych liczbach; sposób, w jaki dziecko radzi sobie z liczeniem np. dodawaniem lub odejmowaniem; charakterystyczne metody dla danego etapu rozwoju dziecka to: liczenie na konkretach, liczenie na palcach, kreskach, kredkach lub innych zbiorach zastępczych, liczenie w pamięci.

TEMPO CZYTANIA – szybkość czytania mierzona ilością przeczytanych wyrazów w ciągu minuty; do jego oceny służą specjalne sprawdziany czytania.

TEMPO UCZENIA SIĘ WZROKOWO-RUCHOWEGO – szybkość uczenia się pisania symboli graficznych opartego na koordynacji oka i ręki; jest mierzone jednym z podtestów skali D.Wechslera.

TERAPIA LOGOPEDYCZNA – specyficzne, zamierzone oddziaływania ukierunkowane na usunięcie zakłóceń procesu porozumiewania się, od prostych wad wymowy do niemożności mówienia.

TERAPIA PEDAGOGICZNA – oddziaływanie za pomocą środków pedagogicznych (wychowawczych i dydaktycznych) na przyczyny i przejawy trudności dzieci w uczeniu się, mające na celu eliminowanie niepowodzeń szkolnych oraz ich ujemnych konsekwencji.

TEST INTELIGENCJI NIEWERBALNEJ – służy do pomiaru poziomu inteligencji praktycznej, bezsłownej czyli niezależnej od doświadczenia, pochodzenia czy wykształcenia osoby badanej; sprawdza m.in. myślenie dedukcyjne i logiczne (np. Test Matrycy Ravena).

TYFLOPEDAGOGIKA – dział pedagogiki specjalnej zajmujący się wychowaniem, edukacją, terapią i rehabilitacją osób niewidomych i niedowidzących.

UBÓSTWO MOWY – ilościowe zmniejszenie mowy spontanicznej, wypowiedzi krótkie, proste.

UCZEŃ NIEPEŁNOSPRAWNY – wg przepisów oświatowych, uczeń: niesłyszący, słabo słyszający, niewidomy, słabo widzący, z niepełnosprawnością ruchową (w tym z afazją), z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, umiarkowanym lub znacznym, z autyzmem (w tym z zespołem Aspergera) lub z niepełnosprawnościami sprzężonymi, który posiada orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane przez publiczną PPP.

UCZEŃ ZDOLNY – uczeń, który w sytuacjach szkolnych wykazuje lepsze przystosowanie do warunków szkolnych, ma stosunkowo dużą zdolność rozwiązywania problemów, osiąga bardzo dobre wyniki w nauce, wykazuje się wszechstronnymi lub specjalnymi uzdolnieniami, ma żywą wyobraźnię i bogate zainteresowania, posiada specyficzny sposób uczenia się, powiązany z umiejętnością korzystania z różnych, ponadobowiązkowych źródeł wiedzy.

UCZNIOWIE ZE SPECJALNYMI POTRZEBAMI EDUKACYJNYMI – uczniowie: szczególnie uzdolnieni, niepełnosprawni, zagrożeni niedostosowaniem społecznym lub niedostosowani społecznie, przewlekłe chorzy, z trudnościami adaptacyjnymi w szkole

(związanymi np. z wcześniejszym kształceniem za granicą lub wychowywaniem się w innej kulturze), z grupy ryzyka dysleksji lub z dysleksją rozwojową, z zaburzeniami komunikacji językowej, znajdujący się w sytuacji kryzysowej lub traumatycznej, z niepowodzeniami edukacyjnymi, z trudnościami środowiskowymi lub z innymi trudnościami wpływającymi na ich funkcjonowanie w szkole; organizuje się dla nich na terenie szkoły pomoc psychologiczno-pedagogiczną.

UPOŚLEDZENIE UMYSŁOWE – stan charakteryzujący się istotnie niższym od przeciętnego ogólnym poziomem funkcjonowania intelektualnego i zaburzeniami w zakresie przystosowania się; wyróżnia się upośledzenie umysłowe w stopniu: lekkim, umiarkowanym, znacznym, głębokim.

USTALANIE RELACJI – ustalanie i odzwierciedlanie wzajemnego oddziaływania między dwoma bądź większą liczbą podmiotów, przedmiotów, cech.

USZKODZENIE SŁUCHU – średni ubytek słuchu, mierzony w decybelach; stopnie ubytku słuchu: lekki (20–40 dB), umiarkowany (40–70 dB), znaczny (70–90 dB), głęboki (powyżej 90 dB).

USZKODZENIE SŁUCHU JEDNOSTRONNE – uszkodzenie prawostronne lub lewostronne, bez poważnych konsekwencji dla rozwoju mowy, ucho słyszące kompensuje deficyty wynikające z ubytku słuchu w drugim uchu; może powodować problemy językowe, emocjonalne i edukacyjne.

USZKODZENIE SŁUCHU MIESZANE, przewodzeniowo-odbiorcze – uszkodzenie części przewodzącej i odbiorczej narządu słuchu; daje objawy obu rodzajów uszkodzeń.

USZKODZENIE SŁUCHU ODBIORCZE, zmysłowo-nerwowe – uszkodzenie ucha wewnętrznego (ślimaka) lub nerwu słuchowego; odbiór dźwięków i mowy jest znacznie osłabiony i poważnie zniekształcony; istotnie utrudnia rozwój językowy; wymaga aparowania lub implantowania.

USZKODZENIE SŁUCHU PRZEWODZENIOWE – uszkodzenie ucha zewnętrznego lub środkowego, niedrożność przewodu słuchowego; nadaje się do leczenia, mowa słyszana jest ciszej, ale z bliska jest wyraźna i bez zniekształceń; utrudnia porozumiewanie się i naukę; czasami wymaga aparowania.

UWAGA – określenie wielu procesów poznawczych człowieka odpowiedzialnych m.in. za zdolność koncentracji na określonych bodźcach oraz umiejętności odrywania się od jednego bodźca i skupiania na innym.

WADA MOWY – odchylenie od przyjętej w języku polskim normy językowej, spowodowane zmianami nadawczych i odbiorczych narządów mowy lub dysfunkcją mechanizmów mowy na poziomie centralnym lub obwodowym.

WADA WYMOWY – jeden z rodzajów zaburzeń mowy; zaburzenie związane z nieprawidłową realizacją dźwięków mowy, gdy dana osoba ma problem z prawidłową artykulacją, czyli prawidłowym wymawianiem poszczególnych głosek.

WCZESNE WSPOMAGANIE ROZWOJU – forma specjalistycznych zajęć terapeutycznych dla dziecka i wspierających jego rodzinę; ma na celu pobudzenie psychoruchowego i społecznego rozwoju dziecka od chwili wykrycia niepełnosprawności do czasu podjęcia nauki w szkole; może być organizowane na podstawie opinii wydanej przez Zespół Orzekający PPP.

WERBALIZACJA – przedstawianie, wyrażanie czegoś za pomocą słów.

WYKRYWANIE SERII – zdolność do umysłowego strukturalizowania otaczającego świata na podstawie wykrywanych relacji między dostrzeżonymi elementami rzeczywistości.

ZABURZENIA ZACHOWANIA – występowanie zachowań, które nie są akceptowane społecznie; odchylenia od normy rozumianej jako zasady moralne, obyczaje i zwyczaje przyjęte w danym środowisku

ZABURZENIE GRAFII – problemy z opanowaniem technicznej strony pisania wynikające z zaburzeń funkcji percepcyjno-motorycznych: motoryki rąk, funkcji wzrokowych i koordynacji wzrokowo-ruchowej; objawia się wolnym tempem pisania, słabym poziomem graficznym pisma, nieprawidłowym chwytem narzędzi pisania; przyjmuje postać: niedokładności w odtwarzaniu liter, złych proporcji liter w wyrazie, braku lub niewłaściwego połączenia liter, braku równomiernego i jednolitego położenia pisma, nieprawidłowego zagęszczenia liter; może utrudniać lub uniemożliwiać odczytanie zapisanego tekstu.

ZABURZENIE KINESTETYKI ARTYKULACYJNEJ – zaburzenie czucia ułożenia narządów artykulacyjnych względem siebie; brak informacji o ruchach własnych narządów mowy; dziecko jest świadome brzmienia danego dźwięku, ale ma trudności w ułożeniu własnych narządów artykulacyjnych tak, by powstał oczekiwany dźwięk.

ZABURZENIE MOWY EKSPRESYWNEJ – zaburzenie mowy czynnej (nadawania mowy).

ZABURZENIE MOWY IMPRESYWNEJ – zaburzenie mowy biernej (rozumienia mowy).

ZABURZENIE ORIENTACJI PRZESTRZENNEJ – przejawia się brakiem umiejętności określania stron własnego ciała oraz rozróżniania kierunków w przestrzeni.

ZABURZENIE PAMIĘCI SEKWENCYJNEJ – trudności zapamiętywania i przypominania sobie nazw, szczególnie gdy tworzą one określone ciągi, np. nazwy posiłków, dni tygodnia, miesięcy, również tabliczka mnożenia.

ZABURZENIE PERCEPCJI SŁUCHOWEJ – zakłócenie spostrzegania, rozpoznawania, różnicowania, analizy i syntezy dźwięków; powoduje m.in. zaburzenie mowy lub problemy w czytaniu i pisaniu ze słuchu.

ZABURZENIE PERCEPCJI WZROKOWEJ – zakłócenie rozpoznawania, rozróżniania i interpretowania bodźców wzrokowych oraz ich analizy i syntezy; powoduje np. trudności w prawidłowym spostrzeganiu i zapamiętywaniu obrazu, w orientacji przestrzennej, w wykonywaniu czynności pod kontrolą wzroku.

ZABURZENIE PRAKSJI ORALNEJ – zaburzenie zdolności wykonywania celowych ruchów narządów artykulacyjnych, powoduje zaburzenie wymowy.

ZABURZENIE PSYCHICZNE – zaburzenie czynności psychicznych o charakterze psychotycznym (w którym występują objawy psychotyczne typu omamy, halucynacje) lub niepsychotycznym (typu nerwica, zaburzenie nastroju, emocji); utrudnia funkcjonowanie społeczne i/lub psychiczne człowieka.

ZABURZENIE SŁUCHU FONEMATYCZNEGO – brak zdolności rozróżniania dźwięków mowy; dziecko z zaburzonym słuchem fonematycznym dobrze słyszy słowa, lecz nie potrafi różnicować pojedynczych dźwięków lub złożyć ich w całość;

ZINDYWIDUALIZOWANA ŚCIEŻKA REALIZACJI OBOWIĄZKOWEGO ROCZNEGO PRZYGOTOWANIA PRZEDSZKOLNEGO oraz ZINDYWIDUALIZOWANA ŚCIEŻKA KSZTAŁCENIA – forma pomocy psychologiczno-pedagogicznej organizowana dla uczniów, którzy mogą uczęszczać do przedszkola lub szkoły, ale ze względu na trudności w funkcjonowaniu, wynikające w szczególności ze stanu zdrowia, nie mogą realizować wszystkich zajęć wspólnie z oddziałem przedszkolnym lub szkolnym i wymagają dostosowania organizacji i procesu nauczania do ich specjalnych potrzeb edukacyjnych. Wymaga opinii PPP.